

AVIFAUNA'S VAN GRONINGEN, FRIESLAND EN DRENTHE

Arend J. van Dijk

In 1983 is het boek 'Vogels van de provincie Groningen' verschenen. Samen met 'Vogels in Friesland' (1976-1979) en 'Vogels van Drenthe' (1982) beschikken we thans over uitgebreide gegevens over de vogelstand in de drie noordelijke provincies. Naast allerlei overeenkomsten tussen de uitgaven zijn er soms ook aanzienlijke verschillen, bijvoorbeeld in de inhoud of in de aanpak van de besprekingen per vogelsoort. In dit artikel wordt 'Vogels van de provincie Groningen' vergeleken met de Friese en Drentse uitgaven. Een hachelijke onderneming wellicht, vooral omdat ik sterk betrokken ben met 'Vogels van Drenthe' en in verband daarmee zou ik niet de nodige objectiviteit aan de dag leggen. Natuurlijk valt aan subjectiviteit niet te ontkomen, maar aan de andere kant zou een insider misschien beter kunnen overzien waaraan het in een avifauna schort of wat de gevolgen zijn van bepaalde keuzes. Verder kan kritiek van iemand die weet hoeveel werk verzet moet worden voordat het boek in de boekhandel ligt wel eens anders uitpakken en anders beoordeeld worden dan kritiek van een 'buitenstaander'. Ik geef mezelf het voordeel van de twijfel; de lezer oordele zelve!

De vergelijking wordt voornamelijk beperkt tot de vogelkundige informatie die geboden wordt. Uiteindelijk vormt deze informatie de basis van of de aanleiding tot het samenstellen van een avifauna. Daarnaast worden zaken betreffende de redactie, werkwijze en inhoud vergeleken. Door deze beperkingen zullen bepaalde aspecten van de uitgaven worden onderbelicht. In het algemeen wordt alleen ingegaan op hoofdzaken.

Bibliografische gegevens:

Van der Ploeg, D.T.E.; de Jong, W.; Swart, M.J.; de Vries, J.A.; Westhof, J.P.; Witteveen, A.G. en van der Veen, B. 1976, 1977, 1979. Vogels in Friesland I, II en III. De Tille Leeuwarden. Vasteland van de provincie Friesland.

Van Dijk, A.J. & van Os, B.L.J. 1982. Vogels van Drenthe. Van Gorkum, Asen. Provincie Drenthe, inclusief het Friese deel van het Fochteloërveen en het Overijsselse deel van het Reestdal.

Boekema, E.J.; Glas, P. & Hulscher, J.B. 1983. Vogels van de provincie Groningen. Wolters-

Noordhoff/Bouma's Boekhuis, Groningen. Vasteland van de provincie Groningen en Waddenzee, exclusief Rottumeroog en -plaat.

Avifauna's in cijfers

Bij een eerste aanblik van de uitgaves vallen al meteen verschillen op in dikte, uitvoering en inhoud en de overeenkomsten in goede verzorging van de gebonden en van stevige omslagen voorzien boeken. De Friezen hebben hun gegevens verdeeld over drie rijk geïllustreerde banden, terwijl de Groningers en Drenten zich hebben beperkt tot minder illustraties en tot één band. In tabel 1 wordt een opsomming gegeven van het aantal pagina's dat aan bepaalde onderwerpen is besteed. Tevens worden aantallen genoemd voor de hoeveelheid woorden, medewerkers en dergelijke en voor de prijzen. Opgaven van het aantal medewerkers in Vogels in Friesland en in Vogels van Groningen is volgens mij aan de lage kant. In Vogels van Groningen ontbreken bijvoorbeeld de namen van veel medewerkers aan het Atlasproject voor broedvogels. Hier staat tegenover dat de namen van waarnemers bij elke waarneming worden genoemd. De opgave van het aantal pagina's zegt niet alles over de hoeveelheid tekst. In Vogels van Drenthe staan op één pagina ongeveer net zoveel woorden als op twee pagina's in Vogels in Friesland. De paginatelling is vrij globaal, want gedeeltelijk bedrukte pagina's en pagina's met figuren en tabellen zijn gewoon meegeteld. Je zou kunnen zeggen dat men met Vogels van Drenthe de meeste waar voor z'n geld krijgt met betrekking tot de hoeveelheid tekst, diagrammen, grafieken en tekeningen, voor Vogels in Friesland met betrekking tot de hoeveelheid foto's en de totale omvang van de uitgave en voor Vogels van Groningen met betrekking tot het aantal tabellen. Voor een deel zijn deze vergelijkingen betrekkelijk en zeggen de opgaven niet alles over de inhoud. Het komt voor dat hetzelfde onderwerp in het ene boek wordt gepresenteerd in een figuur, in het tweede boek in een tabel, terwijl er in het derde boek in de tekst aandacht aan wordt besteed.

De grote lijnen zijn echter duidelijk; verreweg de meeste pagina's worden besteed aan het overzicht van waargenomen vogelsoorten en hier vinden we ook de meeste figuren en tabellen. Al-

gemene en inleidende hoofdstukken beslaan ongeveer 20-25% van het aantal pagina's.

Doel, inhoud en redactie

Het samenstellen en laten uitgeven van een avifauna is geen sinecure. Er komt veel bij kijken en het kost veel vrije tijd en inspanning. Bovendien komt een groot deel van de werkzaamheden vaak op enkele personen neer. Een opsomming van trefwoorden geeft enig inzicht in de werkzaamheden die in Friesland en Drenthe de gemeederen ongeveer acht jaar bezig hielden en in Groningen ongeveer 15 jaar: veldonderzoek, vogelkennis, organisatie, medewerkers, archief, literatuur, schrijven, Nederlandse taal, tekeningen, foto's, redactie, lay-out, drukkerij, uitgeverij en niet te vergeten de financiën. Avifaunasamenstellers zullen dus wel eigenaardig in elkaar moeten zitten en bezeten zijn van hun doel. Psychologisch onderzoek in deze over dit onderwerp is mij niet bekend.

De boeken hebben tot doel meer bekendheid te geven aan het voorkomen van vogels, waarbij men hoopt dat de gegevens in positieve zin bijdragen zullen leveren aan vogel- en natuurbescherming, aan beheer, gebruik en behoud van het landschap en aan (politieke) beslissingen en uitspraken betreffende vogels en hun milieu. Onder de lezerskring vindt men de geïnteresseerde en belangstellende, beroeps of vrijwilliger, liefhebber of onderzoeker en beleidsbepalende overheden. Wat het doel en de doelgroepen betreft vertonen de boeken grote overeenkomsten, maar de opzet en inhoud van de drie uitgaven verschillen sterk. In *Vogels in Friesland* is gekozen voor een, wat je zou kunnen noemen, populaire uitgave; in *Vogels van Drenthe* en *Vogels van Groningen* voor een populair-wetenschappelijke opzet en inhoud. In dit verband kun je een avifauna denk ik het beste vergelijken met een encyclopedie of naslagwerk. De meeste gebruikers zullen de avifauna's vooral raadplegen wanneer ze iets willen weten over het voorkomen van vogels in de ruimte en in de tijd. Worden de boeken beoordeeld op grond van hun inhoud, samenstelling, opbouw, volgorde, vogelkundige informatie, schrijfstijl en bronvermelding, dan kan *Vogels van Drenthe* gekarakteriseerd worden met de termen homogeen, consequent, zakelijk, beknopt en volledig, terwijl van *Vogels in Friesland* in menig opzicht een tegenovergestelde positie inneemt. *Vogels van Groningen* neemt in deze een tussenpositie in.

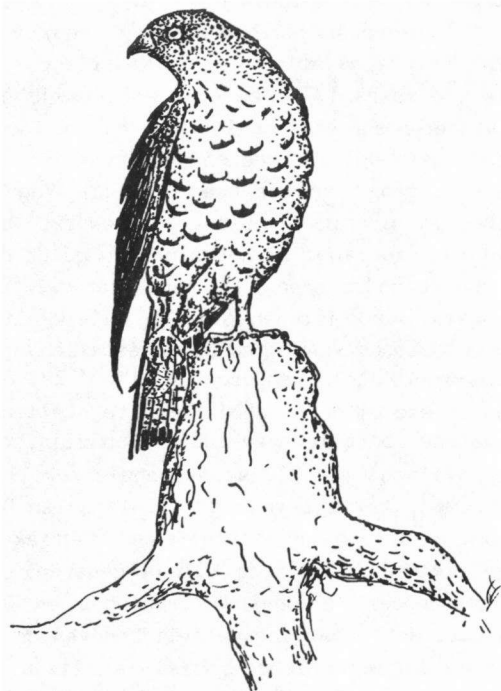
De beschrijving van de methode van onderzoek,

maar ook de methode op zich, is in de drie avifauna's nogal stiefmoederlijk bedeed, terwijl het in wezen een zeer belangrijk onderdeel vormt. In *Vogels in Friesland* en *Vogels van Groningen* worden we nauwelijks iets gewaar over de werkwijze in het veld, betrouwbaarheid van de gegevens, rekenwijzes en dergelijke. In *Vogels van Drenthe* is nog wel het één en ander op papier gezet. Een beter voorbeeld van een methodebeschrijving is te vinden in de 'Randstad en broedvogels' (Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland 1981).

Beschikbare vogelgegevens vormen de basis van de avifauna. Voorzover valt na te gaan beschikmen in Friesland over vrij veel, weliswaar minder volledige gegevens, zowel uit de periode voor als na 1970. De volledigheid van de Groningse gegevens lijkt mij groter dan die van Friesland en waarschijnlijk is de volledigheid van de Drentse gegevens weer wat groter dan die van Groningen. Dit heeft betrekking op gegevens van na 1970, want van voor 1970 is uit deze provincies bijzonder weinig bekend. De volledigheid van het Drentse materiaal is voor een deel tot stand gekomen dank zij een optimale samenwerking met instellingen als Provinciale Planologische Dienst, Staatsbosbeheer en SOVON. Overigens ben ik van mening dat de wijze waarop de Drentse gegevens zijn gepresenteerd er toe heeft geleid dat de volledigheid groter lijkt dan die in werkelijkheid is.

In *Vogels van Groningen* wordt gesproken van 40000 gegevens op archiefkaarten. Dat lijkt heel wat, maar tevens zegt zo'n getal ook niet zoveel, omdat het er maar van afhangt wat je een gegeven noemt. Voorbeelden maken dit misschien duidelijk. Wanneer je vijfmaal dezelfde broedvogel noteert, tellen die waarnemingen dan als één gegeven (broedpaar) of als vijf gegevens? Wat wordt als een gegeven gezien bij een telling op een slaapplek of op een hoogwatervluchtplaats, het totaal of elk groepje aan- of afvliegende vogels. Ik heb getracht na te gaan om hoeveel gegevens het gaat bij *Vogels van Drenthe*. Uitgaande van broedparen en totaalaantallen per gebied kom ik op ca. 500.000 gegevens. Worden vele waarnemingen apart als gegeven gezien, dan wordt ruimschoots het miljoen gehaald. Om hoeveel gegevens het in Friesland gaat heb ik niet kunnen nagaan.

De beschrijvingen van het landschap zijn in de drie boeken in veel opzichten aan elkaar gewaagd en in het algemeen gedegen van opzet. Wel kun je je afvragen of het zin heeft om in een vogelboek diep in te gaan op ijtijden of op lemigheid van

zandgronden, wanneer dat verder niet in verband wordt gebracht met vogels. Voor vogels zeer belangrijke aspecten als oppervlakten van biotopen en van het grondgebruik en de structuur van de vegetatie en het landschap worden echter in veel opzichten onderbelicht. In *Vogels van Groningen* heeft men een goede poging ondernomen om vogelgegevens te koppelen aan landschapsgegevens. In *Vogels in Friesland* is dat in geringe mate gedaan en in *Vogels van Drenthe* in het geheel niet. Dergelijke informatie is soms wel te vinden in de soortbesprekingen.

In elke avifauna zijn aan speciale onderwerpen aparte hoofdstukken gewijd. De inhoud van deze hoofdstukken staat soms meer of minder ver af van de overige inhoud. In *Vogels van Groningen* wordt bijvoorbeeld aandacht besteed aan volksnamen en eendenkooien; in *Vogels in Friesland* aan 'fûgelnammen', subfossiele vogelvondsten en vogelwereld in vroeger tijden en in *Vogels van Drenthe* aan broedvogels van een bepaald gebiedje, rui, slaapplaatsen en roofvogels. De vogelkundige informatie in deze hoofdstukken en de presentatie ervan komt in grote lijnen overeen met hetgeen reeds eerder is vermeld en wat onder de soortbespreking te berde wordt gebracht.

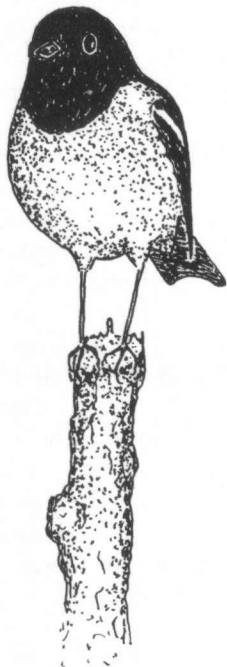
Soortbesprekingen

Verschillen tussen de drie uitgaven doen zich sterk gelden in het belangrijke onderdeel van de soortbesprekingen. In *Vogels van Drenthe* is de bespreking van elke soort verdeeld in drie tot tien onderdelen. Deze onderdelen zijn in de tekst voorzien van een kopje. Het gaat om de volgende kopjes: naam, status, verleden, verspreiding, biotoop, broedvogelaantallen, winter- en trekvogelaantallen, voedsel en bijzonderheden. In *Vogels van Groningen* is ook sprake van een indeling, maar deze is minder strak. In de besprekingen komt het soms voor dat bepaalde aspecten 'niet op hun plaats' staan of zelfs ontbreken. De onderdelen zijn: naam, volksnaam, status, verspreiding, broedvogel, biotoop, niet-broedvogel, ringgegevens en bijzonderheden. Deze onderdelen zijn in de tekst gewoonlijk gemarkeerd door op een nieuwe regel te beginnen. In *Vogels in Friesland* valt nauwelijks een indeling of volgorde te bespeuren. Alleen de naam, Friese naam en status zijn op vaste plaatsen te vinden. Verschillende onderdelen ontbreken en van dosering van onderdelen is geen sprake. Het lijkt erop dat de auteurs van *Vogels in Friesland* de vrije hand is gelaten en dat door de redactie geen pogingen zijn ondernomen de ingeleverde teksten zo nodig om te werken. In de Friese avifauna hangt de kwaliteit en de volledigheid van een soortbespreking vaak samen met de auteur(s). Sommige besprekingen stellen niet veel meer voor dan een in drukvorm uitgegeven archiefkaart met opsommingen van waarnemingen, terwijl andere besprekingen zeer veel te bieden hebben. In *Drenthe* waren auteurs gehouden aan de indeling en deze indeling dwong ze ertoe alle aspecten te behandelen en te verdelen. In overleg met de auteur werd de ingeleverde tekst door de redactie bewerkt. De werkwijze in *Groningen* heeft waarschijnlijk het midden gehouden tussen die in *Friesland* en *Drenthe*.

Onder status wordt het voorkomen van elke soort, met behulp van begrippen met een bepaalde betekenis, samengevat. In *Vogels van Groningen* en van *Drenthe* spoort deze statusaanduiding met de gegevens in de tekst. In *Vogels in Friesland* is dat veel minder het geval. De ene keer wordt volstaan met één woord, de andere keer met opsommingen van tijden, plaatsen of worden verder niet gedefinieerde begrippen als zomergast, stand- en zwerfvogel gebruikt. Rekening houdend met de gebrekkige aanduidingen in de Friese avifauna en de in de verschillende boeken soms niet geheel gelijklopende definities, komen de volgende groepen in de drie avifauna's in grote

lijnen overeen: jaarvogels (80 soorten), zomervogels (50), jaargasten (10), doortrekkers (190), onregelmatige gasten en dwaalgasten (100), onregelmatige en toevallige broedvogels (15). Er zijn echter ook verschillen. In Drenthe zijn tweemaal zoveel zomergasten gemeld als in Groningen (resp. 30 en 15). De positie van zomergasten in Friesland is onduidelijk. Ik kon er vijf vinden, maar waarschijnlijk zijn er meer. In Groningen en Friesland ligt het aantal wintergasten hoger dan in Drenthe (resp. 130, 130 en 105). Uiteraard gaat het bij deze vergelijkingen niet steeds om dezelfde soorten. In Groningen en Friesland zijn kust- en zeevogels sterk vertegenwoordigd en in Drenthe vooral bosvogels.

In Vogels in Friesland wordt de verspreiding van broedvogels aangegeven op kwalitatieve basis en op kaarten met een indeling in 5 x 5 km blokkenraster. Soms worden in de tekst toelichtingen gegeven. Er wordt weinig informatie gegeven over de verspreiding van niet-broedvogels. In Vogels van Groningen wordt de verspreiding van broeden niet-broedvogels min of meer in de tekst aangegeven en van 27 bijzondere broedvogels is een stippenkaart opgenomen. In Vogels van Drenthe is de verspreiding van broedvogels aangegeven op stippen- of dichthedenkaarten en van 33 niet-broedvogels op stippen- of vlekkenkaarten. Verder wordt in het kort de verspreiding elders

in Nederland en in Europa vermeld. Om inzicht te krijgen in de verspreiding van veel broedvogels in Groningen en de ligging van Groningen en Friesland in de totale verspreidingsgebieden van vogelsoorten zal tevens de Atlas van de Nederlandse broedvogels (Teixeira 1979) en over enige tijd ook die van winter- en trekvogels (of de avifauna van Drenthe) geraadpleegd moeten worden.

Aanduidingen over biotopen zijn in Vogels van Drenthe en Groningen beter uitgewerkt dan in Vogels in Friesland. In het algemeen geldt dit ook voor het broedbestand, en aantallen winter- en trekvogels. Aanwijzingen over de ontwikkeling van het broedbestand vindt men het meeste in Vogels in Friesland en Vogels van Drenthe (tabel 2). De tijd die nodig was om deze tabel samen te stellen, laat zien wat de voordelen van rubriceren zijn. Voor de Friese avifauna moest vaak de gehele tekst worden doorgenomen, terwijl voor de Groningse en Drentse avifauna's alleen de betreffende rubriek moest worden opgezocht. Aan de Friese gegevens zijn 5 uren gespendeerd en aan de Groningse en Drentse elk 1 uur. Het onderling vergelijken van de broedbestanden in de drie provincies is alleen al gezien de verschillen in landschap en methode van onderzoek nauwelijks verantwoord. Gezien het landschap in Friesland zijn de schattingen voor algemeen voorkomende broedvogels zoals Graspieper, Roodborst, vrijwel alle rietzangers en karekieten, Goudhaantje, Kuifmees, Zwarte mees en Vink opmerkelijk laag. Verder ontbreken schattingen voor Fazant en Waterral en geeft de categorie >5000 weinig informatie. In Vogels van Groningen lijken, gezien het landschap, schattingen van vooral Winterkoning, Roodborst (er zijn meer Gekraagde Roodstaarten), Tuinfluiter, Grauwe Vliegenvanger, Kauw en Kneu aan de lage kant. De Drentse schattingen vallen naar verhouding hoog uit, maar ook hier blijkt op grond van recentere inventarisaties dan menige schatting aan de lage kant is geweest. In het algemeen komt het erop neer dat aantalschattingen in de drie boeken te laag zullen liggen. Deze conclusie kan ook getrokken worden wanneer we enige recente inventarisatierapporten in ogenschouw nemen. Inventarisaties van gebieden ter grootte van enkele tientallen ha of van enkele vogelsoorten in gebieden ter grootte van enkele duizenden ha, leveren telkens weer hogere aantallen op dan verwacht (onder andere Van der Brink & Lanjouw (1983), Van Dijk (1985), Grotenhuis e.a. (1982) en Hazelhorst & Wymenga (1982)). Of in de avifauna's de aantallen bewust aan de lage en 'veilige' kant zijn gehouden valt moeilijk na te gaan. In het algemeen schijnt dit wel eens te ge-

beuren, ingegeven door onzekerheid en onbekendheid en het is ook wel enigszins te begrijpen. Aan de 'veilige' kant suggereert voorzichtigheid en betrouwbaarheid, maar het opgeven van te lage aantallen is in wezen net zo laagbaar als het opgeven van hoge, zogenaamde onbetrouwbare aantallen. De 'veilige kant strategie' kan worden ingegeven dooreen bepaald verwachtingspatroon (zoveel 'kan' niet) maar kan tevens samenhangen met een gebrekkige kennis van vogels, van inventarisatiemethodieken en van foutenbronnen. Inventariseren van vogels, zeker in een groot gebied is moeilijker dan men denkt en er zitten ook vaak meer vogels dan men denkt. Zelden hoort men kritiek op (te) lage aantallen, maar des te meer (ongefundeerde) kritiek op (te) hoge aantallen. Vergelijk in dit verband de aantalsschattingen in de Avifauna van Nederland (CNA 1970) en in de Atlas van de Nederlandse broedvogels (Teixeira 1979), waarbij veel soorten lijken toe te nemen, terwijl er veeleer sprake is van achteruitgang of schommeling en de discussie hierover (Boogaard 1980, Stel 1982, Swennen 1981, Teixeira 1981).

Wanneer alle aantalsschattingen in tabel 2 per provincie worden opgeteld levert dat de volgende afgeronde totalen op:

Friesland - 310.000 - 461.000

Groningen - 219.000 - 368.000

Drenthe - 526.000 - 684.000

Het zijn enigszins onvoorstelbare en ook niet echt betrouwbare totalen, maar toch geven ze een goede indruk van de broedvogelrijkdom.

Tussen de drie provincies bestaan weinig overeenkomsten in de opgaven over ontwikkelingen in het broedvogelbestand en dat is niet zo verbazingwekkend omdat ontwikkelingen zijn bepaald op grond van vaak niet al te betrouwbare informatie (vooral 1900-1960) of op grond van gegevens uit betrekkelijk kleine gebieden. Systematisch onderzoek hiernaar, zeker over periodes van tien jaar of meer, is uitzonderlijk. De kennis over ontwikkelingen in de tijd is het grootst bij kolonievogels, bij grote min of meer opvallende soorten en bij soorten die sterk toe- of afnemen. De ontwikkeling van bijvoorbeeld de Ooievaar, Kuifeend, Knobbelswaan, Korhoen, Kemphaan, Zwarte Stern en Buizerd is in alle provincies wel zo'n beetje bekend, maar veel minder is dit het geval bij de meeste zangvogels, met uitzondering van de toename van de Zwarte Roodstaart en Bonte Vliegenvanger en afname van de Grauwe Klauwier en Grauwe Gors.

De kennis over het voorkomen van bepaalde niet-broedvogels is soms zeer onvolledig, althans dat blijkt uit de frequente vermelding van steeds de-

zelfde waarnemer(s) in Vogels van Groningen of uit mededelingen dat de meeste waarnemingen afkomstig zijn van één of twee waarnemers in Vogels van Drenthe. Natuurlijk plezierig dat die waarnemingen het beeld nog enigszins completeren, maar het geeft wel te denken, want zo'n basis is erg wankel. Over de betrouwbaarheid van aantalsschattingen van niet-broedvogels is bijzonder weinig bekend. Statusaanduidingen zijn gebaseerd op het hoogste aantal individuen dat op één dag is geteld. Aan sommige opgaven liggen fraaie telreeksen ten grondslag (b.v. watervogels, steltlopers, roofvogels), maar bij de meeste soorten tast men hierbij in het duister. Bovendien wordt totaal voorbij gegaan aan de doorstroming van individuen. Het totaal van alle statusaanduidingen van wintergasten en doortrekkers levert de (naar mijn indruk lage) volgende aantallen op:

Friesland 433.000 - 1.168.000

Groningen 438.000 - 1.177.000

Drenthe 498.000 - 1.306.000

Over verschillen tussen jaren in aantallen wintergasten en doortrekkers wordt nauwelijks gerept. Schaarse gegevens, vooral over watervogels, steltlopers en roofvogels zijn voornamelijk in Vogels van Drenthe te vinden.

Gegevens over vogelringen, voedsel, broedbiologie en dergelijke hebben een zeer wisselend informatiegehalte. Vergelijkingen zijn dan ook moeilijk te maken.

Wel en wee van avifauna's

In de afgelopen twintig jaar zijn van grote delen van Nederland (broedvogel) avifauna's verschenen. In de loop der jaren werden ze in het algemeen steeds beter. Dit wil zeggen: de vogelkundige gegevens werden steeds vollediger en betrouwbaarder en de informatie werd meer en meer op vergelijkbare wijze gepresenteerd. Vogels in Friesland past niet in deze ontwikkeling en in sommige opzichten geldt dat ook voor Vogels van Groningen. Men kan zich in dit verband echter afvragen of met het samenstellen van een avifauna (grotendeels) door vijwilligers de grenzen van het mogelijke niet zijn bereikt. In de drie avifauna's lijkt het erop dat dit inderdaad het geval is. Ook in Drenthe, want zonder de grotendeels door betaalde krachten verzamelde broedvogelgegevens zou er een geheel andere of helemaal geen avifauna uit bus zijn gekomen. Toch spelen ook opzet, keuzes en deskundigheid een rol. Ik ben er bijvoorbeeld van overtuigd dat van de provincie Friesland, met dezelfde ge-

gevens als die nu zijn gebruikt, maar met een Drentse aanpak, een totaal andere avifauna gemaakt kan worden. Hiermee zijn we aangeland bij de vragen: Wat wil je en met welk oogmerk wordt een avifauna samengesteld?

Het is van belang eerst na te gaan wat er in Nederland op landelijk niveau reeds aan vogelonderzoek plaatsvindt en welke velden van onderzoek nog braakliggen voor onderzoek op vrijwillige basis. De landelijke verspreiding en getalsterkte van vogels is in grote lijnen bekend (atlasprojecten en onderzoek naar soorten). Landelijk onderzoek naar veranderingen in de verspreiding en aantallen vond tot voor kort op beperkte schaal plaats. Vooral de laatste jaren zijn enige projecten gestart waarmee ontwikkelingen in de ruimte en tijd kunnen worden gevolgd. Het gaat hierbij vooral om midwintertellingen van watervogels en ganzen, het punttransecttellingen project (PTT), het broedvogelmonitoringproject (BMP) en bijzondere soorten project (BSP). Met het BSP zullen vooral zeldzame en schaarse broedvogels en niet-broedvogels worden gemonitord, met het BMP vooral algemene broedvogels en met het PTT-project vooral algemene winter- en trekvogels. Andere onderzoeken die de laatste jaren zijn aangepakt, zoals landelijke tellingen van steltlopers, roofvogels en van kolonievogels, zullen waarschijnlijk alle opgenomen worden in voornoemde projecten.

Veel doelstellingen die samenstellers van avifauna's voor ogen staan worden nu vaak op landelijk niveau aangepakt. Waarnemers zullen aan deze projecten veel tijd besteden, zowel in het veld als achter het bureau, waardoor het moeilijk kan worden daarnaast ook nog medewerking te gaan verlenen aan een avifaunaproject. Bovendien lijkt het pas zinnig aan een nieuwe avifauna te beginnen wanneer daarin iets nieuws te vertellen valt. Nieuwe feiten zullen vooral door middel van intensief of sterk gestandaardiseerd onderzoek aan het licht kunnen worden gebracht. Dat zal hoge eisen stellen aan medewerkers en aan de volledigheid en kwaliteit van het onderzoek (methode). Op puur vrijwillige basis is zo'n onderzoek op provinciaal niveau waarschijnlijk niet haalbaar. Mogelijkheden liggen waarschijnlijk wel in een beperkte aanpak, bijvoorbeeld een kleiner gebied (deel van provincie) of een klein aantal soorten, dan wel één of meer biotopen.

Met dit alles is niet gezegd dat het samenstellen van een avifauna zinloos is. Integendeel, het kan bijzonder waardevol zijn om ge-

gevens uit een bepaalde regio bijeen te brengen en samen te vatten in een avifauna. Aan de samenstellers van zo'n avifauna zullen andere en hogere eisen gesteld worden dan aan de samenstellers van de drie besproken avifauna's. Bovendien is het zeer de vraag of er uiteindelijk een traditionele avifauna uit de bus zal komen of dat voor een ander concept wordt gekozen, bijvoorbeeld met een indeling naar landschap of biotoop. De tijd zal het leren.

Literatuur

- Boogaard, G.M. 1980. Over de SOVON Broedvogel-atlas. Vogeljaar 28: 328
- Brink, H. van der & Lanjouw, R. 1984. Broedvogel inventarisatie Noordlaarderbos 1983. Groningen.
- C.N.A. 1970. Avifauna van Nederland. Brill, Leiden.
- Dijk, A.J van. 1985. Broedvogels van Zuidoost-Friesland. Limosa (in druk)
- Grotenhuis, J. van der Zande, W. & Hoentjen, B. 1982. Broedvogelinventarisatie Zuidoost Drenthe 1981. Provinciaal Planologische Dienst van Drenthe, Assen.
- Hazelhorst, H & Wymenga, E. 1982. Broedvogelinventarisaties De Alde Feanen. Rijks Hogere Landbouwschool, Groningen.
- Stel, H. 1982. De SOVON-broedvogel-atlas. Vogeljaar 30:70-72.
- Swennen, C. 1981. SOVON-broedvogel-atlas; teleurstelling ergeris en schrik. Vogeljaar 29: 52-53.
- Teixeira, R.M. (red) 1979. Atlas van Nederlandse broedvogels. Natuurmonumenten, 's-Graveland.
- Teixeira, R.M. 1981. Nog eens: SOVON-broedvogel-atlas. Vogeljaar 29: 89-90.

Tabel 1. Avifauna van Groningen, Friesland en Drenthe in cijfers.
p.=pagina's.

onderwerp	Groningen	Friesland	Drenthe
Inhoudsopgave en samenvatting	1 p.	3 p.	3 p.
Inleiding en voorwoord	1 p.	5 p.	3 p.
Methode, werkwijze, materiaal, afkortingen e.d.	6 p.	24 p.	14 p.
Medewerkers	2 p.	7 p.	3 p.
Landschapsbeschrijving	32 p.	50 p.	16 p.
(Vogel)gegevens van voor 1965-70	-	165 p.	8 p.
Vogelnamen	13 p.	14 p.	-
Algemene of speciale (vogelkundige) onderwerpen	-	57 p.	35 p.
Overzicht van waargenomen vogelsoorten	307 p.	1084 p.	260 p.
Literatuur (en aantal titels)	6 p. (170)	7 p. (600)	11 p. (490)
Registers	11 p.	14 p.	5 p.
Errata en corrigenda	-	3 p.	1 p.
Foto's, zwart-wit	18	240	20
Foto's kleur	22	73	-
Tekeningen	9	22	95
Kaarten (en kaarten in meer kleuren)	31(-)	195(1)	185(1)
Diagrammen en grafieken	90	24	157
Tabellen	125	80	35
Pagina's	387	1456	364
Woorden	150.000	500.000	250.000
Aantal woorden per pagina	500	400	800
Gewicht	1100 gr	3500 gr	1300 gr
Breedte van rug van boek(en)	2,8 cm	12,5 cm	2,5 cm
Prijs*	f. 62,50	f. 105,--	f. 49,90
Medewerkers (schatting)	70(300)	350(450)	600
Auteurs	27	48	19
(Eind)redacteurs	3	10	4

* Vogels in Friesland, voorintekenprijs f. 85,--; thans te koop voor f. 35,--
Vogels van Drenthe, prijs voor medewerkers f. 35,--.

Tabel 2. Broedvogelstand in Friesland, Groningen en Drenthe. Friesland (zonder Waddeneilanden) 1972-75/77, naar Van der Ploeg e.a. 1976, 1977, 1979; Groningen (zonder Waddeneilanden) 1970-80, naar Boekema, Glas & Hulcher 1983; Drenthe (met Fochteloërveen en Reest) 1975-80, naar van Dijk en Van Os 1982.

Ontwikkeling van de stand per provincie volgens opgave: A 1900-60 en B 1961-80

= gelijk of schommelend;

+ toename;

- afname;

i incidentele broedvogel;

? mogelijk;

x aanwezig, aantal onbekend.

SOORT	FRIESLAND			GRONINGEN			DRENTHE		
	aantallen	A	B	aantallen	A	B	aantallen	A	B
Dodaars	25-250	=?	+=	16-23			180	+?	=
Fuut	250-1000	=	=?	180-190			116-134	+	+
Geoorde Fuut	1-25	i	+=		i?		1-10		=-
Aalscholver		-							
Roerdomp	25-250	=?	=?	5-17			1-5		
Woudaapje	i								i
Blauwe Reiger	1155-2100	=	+	450-900	=	=	150-300	+	=
Pupperreiger	20-50	=	=					i	
Ooievaar	i	-	-		-	-	i	-	-
Lepelaar	i			i					
Knobbelzwaan	25-250		+	80-90			30-50	i	+
Grauwe Gans	5-25	-	+	i					
Bergeend	250-1000	+	=	500-600			17-90	i	+
Smient	i								
Krakeend	25-250	=	+	1-330		+	3-9		+
Wintertaling	100-350	+	+	10-25			1000-1100		=?
Wilde Eend	>5000			15000-25000			5000		=
Pijlstaart	1-5		=	10-15		+	i	i	i
Zomertaling	250-1000	=?	-	250-400		-	50-90		-
Slobeend	1500-2500			500-1000			250-300		=-
Krooneend				i					
Tafeleend	> 200	-	+	15-30		+	7-28		+?
Kuifeend	1000-2500	+	+	200-250		+	30-90		+
Eidereend	i			i					
Wespendief	i						22-27		+
Rode Wouw							i?		
Bruine Kiekendief	24-38	=	+	20-35			29-33		+=
Blauwe Kiekendief	i	=	=	i			2-5		
Grauwe Kiekendief	i	-	-	1-5			1	-?	-
Havik	1-5?	=	+	6-7		+	50-70	+	+=
Sperwer	1-5	-	+	6-12	-?		150-170	+?	+=
Buizerd	5-25	=	+	5-19		+?	230-270	+?	+=
Torenvalk	250-5000			125-175			700-800		+=
Boomvalk	25-250		+	10-20			85-90		+=
Korhoen (exemplaren)	10-500	-	-		-	-	20-647	-	-
Patrijs	250-1000			1000-3000			3000-4000		-
Kwartel	0-5	=		100-250			12-120		
Fazant	x			2000-4000	+		6500-16000	+	-
Waterrral	x			50-80			85-100		=
Porseleinhoen	5-250			10-20			i		
Klein Waterhoen	i			i?			i		
Kleinst Waterhoen	i								
Kwartelkoning	5-250	-	-?	50-160			16-22	-	-?
Waterhoen	1000-5000	+	=	1400-2000			2500-2700		-?
Meerkoet	> 5000	=	+?	1100-1500			800-850		+
Scholekater	22000	+		7000	+		4000-4500	+	+
Steltkluut		i		i				i	
Kluut	800-900	+	+	1000-1500			i		
Kleine Plevier	5-25	+		35-45		+	1-6		+
Bontbekplevier	5-25			30-40					
Strandplevier	5-25			40-50		+			
Goudplevier		i						i	
Kievit	38000-48000	-?		13000-15000			10000-11000		-

SOORT	FRIESLAND		GRONINGEN			DRENTHÉ			
	aantallen	A	B	aantallen	A	B	aantallen	A	B
Bonte Strandloper		i		i	i	i			
Kemphaan	1000-1500	-	-	50-200			90-130	-?	-
Waterenip	2455-3665	-	-	440-480			500-800	-?	-
Houtanip	0-5	=?	+?	i			50-125		+
Grutto	55000	+	=?	3500-4100			5000-5100		-
Wulp	25-250			6-12	-		1100-1200	=?	=
Tureluur	9500-11500	-?	-	1900-2300			700-750	=?	-
Bosruiter		i						i	
Dwergmeeuw	0-32		+	7-61					
Kokmeeuw	10000-40000	+	+	15000-25000	+	+	12000-22800	+	+
Stormmeeuw				i					
Kleine Mantelmeeuw				i					
Zilvermeeuw	i			100-200	i	+	i		
Lachstern		i							
Grote Stern		=-	i	i					
Visdief	2800	-	=	450-600			70-80	+	+
Noordse Stern	25-250			170-200		+			
Dwergstern	10-130	-		1-5					
Zwarte Stern	25-250	-	-	30-100	-	-	125-245		-
Holenduif	25-250	+		120-200			1500-1700	i	+=
Houtduif	>10000			4000-7000			30000		=?
Turkse Tortel	250-1000	+	+	700-800	+	+	1400-1600	i	+
Tortelduif	>200-250	-?	-?	250-350			5000-5500		
Koekoek	25-250			280-330			1000		=
Kerkuil	10-30	-	-	5-20			15-40	-	-
Stenuil	5-25		-?	100-200	-?	-?	90-190		=?
Bosuil	i?	i		i?			3-5		+
Ransuil	250-1000			300-500			850-860		=
Velduil	5-25			10-15			4-21		
Ruigpootuil							0-6		+
Nachtzwaluw	0-3	-	-?				43-47		-
Gierzwaluw	1000-5000			1500-3000			1150-1250		
IJsvogel	0-4	=?		i	i		0-20	i	+
Draaihals		i		i			0-3	i	
Groene Specht	5-25	-?	-?	12-14			700	+	=
Zwarte Specht	>30	+	+	1-5		+	255	+	+
Grote Bonte Specht	25-250	+?		90-100			1550-1650		+?
Kleine Bonte Specht	i	i	i	7-10			43-53		+
Kuifleeuwerik	1-5			50-70			300		
Boomleeuwerik	5-25	-?			-		35-40	-	-
Veldleeuwerik	>5000			15000-25000			15000		-
Oeverzwaluw	800-1200		-?	300-600			1500-2000		=?
Boerenzwaluw	>3350-32770	-	-?	6000-9000			10000-12000		
Huiszwaluw	>5000		+	3500-5000			4960		-?
Duinpieper		i						i	
Boompieper	75-100	-?		110-130			5000-5500		+=
Graspieper	250-1000			2000-3500			3800-4300		+=?
Gele Kwikstaart	1485-2155	=?	==?	3800-5200			3200-3500		
Engels (E), Noordse (N)				i (E)			i? (N)		
Grote Gele Kwikstaart					i		i		
Witte Kwikstaart	>3000			3000-6000			8000-10000		=?

SOORT	FRIESLAND		GRONINGEN			DRENTHE		
	aantallen	A B	aantallen	A B	aantallen	A B		
Winterkoning	>5000		2900-3400		25000-30000			
Heggenus	250-1000	=?	600-800		6000-7000	+?		
Roodborst	250-1000		400-1000		30000-40000			
Nachtegaal	30	- -	150	-? -	500	=?		
Blauwborst	1-5	- -	i	- i	70	+		
Zwarte Roodstaart	25-250	+ +	180-300		1000-1200	+ +		
Gekraagde Roodstaart	250-1000		1000-1500		7000-7500	+? =?		
Paapje	25-250	+?	120-150		540-800	-		
Roodborstapuit	5-25		22-27		320-350	+		
Tapuit	5-25	-?	5-10	-?	130-150	-		
Merel	>5000	+?	10000-20000		>25000-30000	+?		
Kramsvogel	i	i	i	i	2-5	+		
Zanglijster	1000-5000	=?	800-1500		10000-12000	+?		
Grote Lijster	445-5000	+ +?	500-1000		2500-3000	+		
Waaierstaarrietzanger	i							
Sprinkhaanrietzanger	114-250		75-110		200-230	+? =?		
Snor	25-250		30-40	+?	12-15			
Rietzanger	1000-5000		800-1100		230-250	-		
Bosrietzanger	250-1000		3500-5000		3500	+?		
Kleine Karekiet	1000-5000		5000-7000		>485	=?		
Grote Karekiet	25-250	-?	1-5	- -	2-3			
Spotvogel	1000-5000		2000-2500		2500-3200	+?		
Braamsluiper	250-1000	=? =?	1000-2000		1900-2200	+		
Grasmus	525-1000		2000-3000		7500-8500	-		
Tuinfluit	1000-5000		1300-1700		8000-9000	+?		
Zwartkop	25-250		350-500		3500-4000	=?		
'Grauwe Fitis'						i		
Fluiter	>5-25		20-40		100-200	=-		
Tjiftjaf	250-1000		1200-1600		6000-7000	+		
Fitis	>5000		5000-7000		20000-30000	=-?		
Goudhaantje	>5-25		30-35		8000-10000	+ =		
Vuurgoudhaantje	1-5		0-5		600-1000	+ +		
Grauwe Vliegenvanger	250-1000		540-700		3000-4000	+		
Kleine Vliegenvanger				i				
Bonte Vliegenvanger	25-250	+ +	135-150	i +	2500	+ +		
Baardmannetje	25-250		5-25	-+	i	i		
Staatmees	25-250		110-130		2000-2300	=		
Glanskop	>5-25		23-27		300	+ +		
Matkop	250-1000		225-250		4000-4500	+?		
Kuifmees	5-25		6-11	=? =?	1500-1800	+?		
Zwarte Mees	25-250		50-65	+? +?	6000-7000	+?		
Pimpelmees	1000-5000		1000-2000		13000-16000	+		
Koolmees	>5000		2500-5000		19000-20000	+		
Boomklever	1-5	+?	12-15		2-10	i +		
Boomkruiper	250-1000		250-350		6000-7500	+?		
Buidelmees		i	i					
Wielewaal	25-250		90-120	- -	400	+		
Grauwe Klauwier	i	- -			< 28	- -		
Klapekster	i	i i			2-6	-? =?		

SOORT	FRIESLAND		GRONINGEN			DRENTHE			
	aantallen	A	B	aantallen	A	B	aantallen	A	B
Vlaamse Gaai	544-1000			180-250			1800-2000		=
Ekster	>12500			2000-2500			6000-7000		=?
Notenkraker							i		i
Kauw	1000-5000			1500-2500			4000-5000		=?
Roek	1342-1563	-	-	900-1000	=?	→	3000-6000	-	+
Zwarte Kraai	>4500			800-1000			2200-2400		+?
Bonte Kraai		i							
Raaf		i			i			i	
Spreeuw	60000			25000-50000			50000-100000		=?
Huismus	>5000			25000-50000			40000-60000		=
Ringmus	1000-5000			5000-7000			7000		=
Vink	250-1000			2000			16000-18000	+?	+?
Keep				i?		i?	i	i	i
Europese Kanarie	i	i	i	i	i		1-7	i	+
Groenling	250-1000			2250			1600-2000	+?	+
Putter	25-250		+?	25-45		+?	60-80	i	+
Sijs		i	i*	i	i?		i		
Kneu	250-1000			1200-1500			9000-10000		+
Barmsijs	i						25-70		+
Kruisbek	i						5-50		+
Goudvink	25-250	+	+	23-26			1500-1650	+	+
Appelvink	i		i	15-25	i		50-75	i	+
Geelgors	25-250	-?		70-150	-	-	3500-4000		+?
Ortolaan		i		1-5		-	1-2	-	-
Rietgors	>5000			2200-2800			3500-4000		=-